

ТМ	Г. XXX	Бр. 2	Стр. 291 - 305	Ниш	април - јун	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	-------------	-------

UDK 159.9.072.4::316.47-053.6

Претходно саопштење

Примљено: 13.12.2005.

Јелица Петровић
Филозофски факултет
Нови Сад

ПЕРЦЕПЦИЈА КВАЛИТЕТА СОЦИЈАЛНИХ ОДНОСА У АДОЛЕСЦЕНЦИЈИ*

Резиме

Једна од најважнијих карактеристика периода адолесценције су промене унутар социјалне мреже које, пре свега, обухватају: промене у квалитету односа између родитеља и адолесцента, постепену замену вршњака, као важног извора утицаја и развој интимних односа и веза.

У овом истраживању испитивана је перцепција квалитета односа са мајком, оцем, братом (сестром), најбољим пријатељем и партнером.

Резултати приказују партнерски однос као највећи извор социјалне подршке, али и негативне интеракције. Нађена је повезаност перцепција социјалне подршке од стране свих пет испитиваних односа. Повезаност између перцепције негативне интеракције нађена је унутар ванпородичних односа (пријатељских и партнерских).

Кључне речи: адолесценција, перцепција квалитета социјалних односа, породични односи, партнерски односи, вршњачки односи

Увод

Период адолесценције се често описује као веома буран период, праћен огромним развојним променама; као време криза, али и великих развојних могућности. Мишљења о основним задацима адолесцентног периода разликују се у зависности од теоријске оријентације. Тако се говори о преузимању улога, формирању идентитета,

petrovicns@ptt.yu

* Рад саопштен на интернационалној конференцији Quality of Life and Psychology, одржаној од 3. до 5. децембра 2004. године у Солуну (Грчка).

развијању селфа, итд. Ипак ће се сви аутори сложити у једном: у периоду адолесценције долази до наглог физичког, когнитивног, моралног и социо-емоционалног развоја.

Промене унутар свих области социјалног живота су веома изразите током периода адолесценције. У жељи да обухвате цео распон дететових интерперсоналних искустава и односа, психолози су сковали назив "*социјална мрежа*" која подразумева "*скуп људи из нечијег друштвеног света*" (Belle, 1989, стр. 1). Истраживања која се баве овим питањем настоје да утврде чињенице о учесталости, квалитету и природи тих односа. Сви односи унутар социјалне мреже су међусобно испреплетани. Тако на пример, квалитет везе са родитељима може утицати на квалитет односа са вршњацима, или пак, на односе са партнером.

Промене унутар социјалне мреже у адолесценцији подразумевају пре свега: *промене у квалитету односа између родитеља и адолесцента; постепену замену вршњака као важног извора утицаја, као и развој интимних односа и веза*. Ипак, мало је истраживања која обухватају све односе које адолесцент сматра значајним. Углавном се студије базирају на упоређивању двају односа, као на пример, односа са родитељима и вршњацима (Youniss, 1980), односа са браћом и сестрама и вршњацима (Brody et al, 1982), или пак упоређивање односа адолесцената са мајком и оцем (Lytton, 1980).

Адолесценција пре свега јесте период трансформације и реорганизације породичних односа (Grotevant, Cooper, 1986; Steinberg, 1990). Нека новија истраживања показују да односи између адолесцента и његових родитеља и нису тако стресни као што се раније веровало (Montemayor, 1983, Karog-Stanulović, 1988; Steinberg 1990). Напротив, око 90 процената адолесцената сматра своје родитеље значајним особама у свом животу, и већина њих је задовољна квалитетом односа са родитељима (према: Karog-Stanulović, 1988).

Најважнија развојна промена унутар односа родитељ-дете је прелаз са унилатералног ауторитета ка зрелом ауторитету у коме адолесцент активно учествује у доношењу одлука. (Youniss & Smollar, 1985; Karog-Stanulović, 1988). Ова промена резултује у трансформацији образаца породичних интеракција. Позитивни односи у породици доприносе квалитету осталих односа, како породичних, тако и ванпородичних. Адолесцент учи социјалне вештине од својих родитеља, и испробава их са браћом и сестрама пре него их употреби изван породице. Пружајући добар модел за учење социјалних вештина, родитељи могу помоћи својој деци да изграде високо квалитетне односе са вршњацима и партнерима.

У оквиру расправа о адолесценцији често можемо чути да утицај вршњака јача у односу на утицај родитеља. Неки аутори сматрају да су вршњачки односи и односи са родитељима конструисани на фунда-

ментално различит начин. (Furman and Simon, 1999; Youniss, 1980). Односи са вршњацима су базирани на једнакости, реципроцитету и договорној валидацији. Односе са родитељима карактерише хијерархија, где је родитељ пошљалац информације, а дете пасивни или активни прималац (Youniss, 1980). Новије студије сматрају да су утицаји родитеља и вршњака подједнако јаки и важни адолесценту, само је питање области у којој ће се ценити мишљење вршњака, односно родитеља. Родитељи ће се следити у питањима у вези са новцем и професионалном оријентацијом, док је мишљење вршњака важније кад се ради о облачењу, социјалним активностима и забави. Такође, многе студије су показале да адолесценти извештавају да су интимнији са својим вршњацима него са родитељима, као и да их вршњаци боље разумеју (Buhrmester, 1996; Buhrmester&Furman, 1987; Hunter, Youniss, 1982).

Најизразитија промена у односима са вршњацима је појава хетеросексуалних веза. Ови односи представљају централни аспект социјалног живота у адолесценцији. Током основношколског доба, деца се друже првенствено са особама истог пола, често избегавајући интеракцију са вршњацима супротног пола (Maccoby, 1988,1990). Али у адолесценцији, и девојчице и дечаци почињу да се укључују у активности са особама супротног пола. Већ око 16. године, најчешћи контакти су управо са партнером, много чешћи од контаката са родитељима, братом или сестром, или чак са пријатељима (Laursen, Williams, 1997).

Укључење у хетеросексуалне односе утиче на развој интимности и идентитета, што су два круцијална психосоцијална задатка у адолесценцији (Dyk, Adams, 1987; Erikson, 1968; Furman, Shaffer, 2003). Неки теоретичари сугеришу да ова прва хетеросексуална искуства помажу стварање аутономије у односу на родитеље (Furman, Shaffer, 2003; Gray, Steinberg, 1999), као и да могу утицати на касније блиске везе и односе, укључујући ту и брак (Erikson, 1968; Furman, Flanagan, 1997; Sullivan, 1953).

Већ је речено да су сви односи унутар социјалне мреже међусобно испреплетани.

Постоје многи покушаји у литератури да се објасни утицај једних односа на друге. Болби (Bolwby, 1973) тврди да дете током интеракције са родитељима развија менталне репрезентације ("*унутрашње радне моделе*") које даље управљају његовим понашањем и служе као основ за предвиђање и интерпретирање понашања родитеља (нпр. дете развија очекивања у вези са понашањем мајке као резултат неге коју му она пружа – ако мајка реагује брзо и поуздано на знаке његове нелагодности, дете развија очекивање да ће мајка бити увек доступна, те је мање вероватно да ће плакати ако је остављено само). Ове когнитивне репрезентације не утичу само на однос са ро-

дитељима, већ такође обликују и репрезентације других блиских односа, и на тај начин чине темељ трајних емоционалних склоности. Ови радни модели су временски веома постојани – они се стварају у раним односима са родитељима, прилично су отпорни на промене и утичу на све друге блиске односе (Bowlby, 1973). Дакле, ако је квалитет односа између детета и родитеља задовољавајући, дете ће формирати сигурне репрезентације блиских односа; док дете које родитељи одбацују може створити несигурне репрезентације блиских односа.

Истраживања су показала да су деца, за коју је утврђено да су била сигурно афективно везана у узрасту од годину дана, у предшколском узрасту била друштвенија и комуникативнија у контакту са одраслим особама (Lutkenhaus et al, 1985; Main et al, 1985); те да су имала боље односе са другом децом (Sroufe et al, 1984).

Период адолесценције је посебно важан јер појава формалних операција у когнитивном развоју омогућава промену или модификацију формираних репрезентација (Furman, 2002).

Доказана је и повезаност између стила афективне везаности у одраслом добу и ретроспективних извештаја о односу са родитељима (Collins & Reed, 1990; Feeney, Noller, 1990). Хазан и Шејвер тврде да одрасли показују три обрасца везаности у партнерским односима: а) сигурну везаност; б) амбивалентну везаност; ц) избегавајући тип везаности. Ови аутори сугеришу да репрезентације створене у односу са родитељима утичу на формирање репрезентација у партнерским односима. Тако ће се особа која је била сигурно везана за родитеље у стресним условима ослањати на партнера. Особа са несигурно-избегавајућим типом афективне везаности за родитеље ће се нерado ослањати на партнера, док ће они амбивалентно везани бити несигурни у погледу доступности партнера и тешко да ће уопште тражити подршку од њега (Hazan, Shaver, 1987).

Новија истраживања се базирају на тумачењима како породични контекст може индиректно утицати на квалитет везе са вршњацима и партнером, истичући при том блискост родитеља и детета, родитељски васпитни стил и природу везе родитељ-дете (Allen, Land, 2000; Collins, Sroufe, 1999; Gray, Steinberg, 1999; Lieberman et al, 1999; Sroufe et al, 1999). Берлин и Кесиди нпр., сугеришу да афективна веза између родитеља и детета утиче на квалитет односа са вршњацима (Berlin, Cassidy, 1999). Поједини истраживачи чак сматрају да тражење подршке или савета од вршњака може представљати покушај компензације за незадовољство односом са родитељима (Fulgini, Eccles, 1993; Berndt, 1979).

Фурман и Шефер (Furman, Schafer, 2003) тврде да постоји више различитих начина на које родитељи могу утицати на партнерске односе своје деце. Један од њих је путем директних социјализациј-

ских утицаја. Колинс и Шроуф (Collins, Sroufe, 1999) сматрају да респонсивно понашање од стране родитеља појачава осећање самопоштовања код адолесцента, што с друге стране повећава његову сигурност у домену хетеросексуалних односа. На пример, адолесцент који је одрастао у породици где је примењиван ауторитативни васпитни стил од стране родитеља лакше иницира ове односе и узима учешћа у њима. Путем механизма социјалног учења, деца могу имитирати неке понашајне обрасце својих родитеља, нпр. њихов начин комуникације, решавање конфликта, итд. (Gray, Steinberg, 1999). И коначно, родитељи могу вршити директан утицај на избор партнера свог детета (Furman, Simon, 1999).

Ипак, новија истраживања показују да вршњаци имају најјачи утицај на обликовање и природу односа са партнером (Brown, 1999; Connolly, Goldberg, 1999; Furman, Simon, 1999; Shulman et al, 1997). Фурман (Furman, 1999) сугерише да вршњачки односи могу утицати на развој романтичних односа путем три различита механизма. Прво, вршњачка група обезбеђује контекст за упознавање других особа различитог пола и социјалну размену међу њима. Интеракција са особама супротног пола је такође лакша у групи него у дијади. Друго, избор и природа партнерских односа је под утицајем вредности вршњачке културе (на пример, комуникација и сексуалне активности). Треће, репрезентације пријатељстава утичу на развој репрезентација партнерских односа, јер и једни и други односи почивају на истим темељима: колаборацији, реципроцитету и симетричним разменама.

Истраживање у оквиру овог рада било је експлоративног карактера, обзиром да у литератури постоји релативно мали број студија које су се бавиле истраживањем односа адолесцената са свим "значајним другима". Примарни циљ био је истражити природу везе између односа адолесцента са мајком, оцем, браћом и сестрама, вршњацима и партнером и указати на разлике у квалитету ових односа. Посебну пажњу смо усмерили на разлике у квалитету односа оних испитаника који су укључени у партнерске односе и оних који то нису.

Метод

Узорак. У истраживање је било укључено 120 студената новосадског Универзитета, од чега је 86.7% испитаника било женског пола, а 13.3% мушког. Просечан узраст испитаника ке 19,18 година (SD=1.6). Процент испитаника који су у време истраживања били укључени у партнерске односе износи 44.2%.

Инструмент. Инструмент коришћен у истраживању је *Инвентар Социјалних Односа* (Network of Relationships Inventory NRI, Furman, Buhrmester, 1992).

Ова скала мери квалитет социјалних односа помоћу девет различитих субскала (примери ајтема дати су у заградама): *Пријатељство* ("Колико слободног времена проводите са овом особом?"); *Конфликт* ("Колико често се посвађате са овом особом?"); *Инструментална помоћ* ("Колико често вам ова особа помаже да решите одређене ствари?"); *Антагонизам* ("Колико често приговарате једно другом?"); *Интимност* ("Да ли делите тајне са овом особом?"); *Брига* ("Колико водите рачуна једно о другом?"); *Афективна везаност* ("Колико волите ову особу?"); *Поштовање* ("Да ли вас ова особа третира са поштовањем?"); *Трајност везе* (Колико сте сигурни да ће ваша веза са овом особом опстати упркос свему?).

За одговоре испитаника коришћена је петостепена Ликертова скала. Сви испитаници су оцењивали квалитет свог односа са мајком оцем и најбољим пријатељем. Испитаници који имају рођену браћу или сестре, и они који су тренутно били укључени у партнерске односе, оцењивали су и ове односе.

Факторском анализом издвојена су два фактора: фактор *социјалне подршке* и фактор *негативне размене*. У фактор Социјалне подршке улазе следеће субскале: *Пријатељство*, *Инструментална помоћ*, *Интимност*, *Брига*, *Афективна везаност*, *Поштовање* и *Трајност везе*. Фактор Негативне размене састоји се од субскала *Конфликта* и *Антагонизма*.

Интерна конзистентност изражена кроз Cronbach-ов Алфа коефицијент је висока (за оба фактора $\alpha = .89$)

Резултати

У обради података коришћени су, поред дескриптивних статистичких метода, *t*-тест за независне узорке и корелациона анализа.

Резултати нам сугеришу (табела 1) да су испитаници на скали Пријатељство највише оценили партнера ($M=13.6$, $SD=1.493$), а најниже брата (сестру) ($M=8.82$, $SD=1.887$).

На субскалама Конфликт и Антагонизам партнери имају највиши скор ($M=8.63$, $SD=1.65$; $M=10.24$, $SD=1.615$), док са мајкама испитаници исказују да имају најмање конфликтних ситуација ($M=6.59$, $SD=2.031$; $M=6.43$, $SD=2.18$).

Када је у питању скала Инструментална помоћ, испитаници је највише имају од мајки ($M=11.9$, $SD=2.965$), а најмање од очева ($M=7.79$, $SD=1.807$).

На субскалама Интимност и Брига највише су оцењени партнери ($M=12.4$, $SD=2.355$; $M=12.57$, $SD=2.607$), а најниже очеви ($M=6.21$, $SD=2.605$; $M=10.38$, $SD=3.254$).

Као најјачу афективну везаност испитаници наводе везаност за мајке ($M=14.28$, $SD=2.037$), док су најмању афективну везаност показали у односу са пријатељем ($M=12.81$, $SD=2.525$).

На субскали Поштовање највише су оцењени партнери ($M=12.91$, $SD=2.08$), а најниже браћа (сестре) ($M=1.86$, $SD=2.664$).

Поверење у трајност везе са мајком је највеће ($M=13.97$, $SD=2.253$), док најмање поверења у трајност везе испитаници имају када је у питању партнер ($M=11.61$, $SD=3.2$).

Табела 1 Дескриптивна статистика

квалитет односа	мајка		отац		брат (сестра)		пријатељ		партнер	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Пријатељство	10.09	2.521	9.01	2.646	8.82	1.887	9.14	1.722	13.16	1.493
Конфликт	6.59	2.031	7.61	1.908	7.35	2.287	7.60	1.415	8.63	1.650
Инструм. помоћ	11.09	2.965	7.79	1.807	9.79	3.244	9.05	1.780	9.67	1.854
Антагонизам	6.43	2.180	7.84	1.807	7.46	2.396	9.79	2.712	10.24	1.615
Интимност	9.27	3.497	6.21	2.605	9.75	3.529	11.89	2.674	12.4	2.355
Брига	11.73	2.639	10.38	3.254	11.99	2.820	11.81	2.646	12.57	2.607
Афективна везаност	14.28	2.037	13.5	2.782	13.78	2.496	12.81	2.525	13.7	2.030
Поштовање	12.71	2.414	12.12	2.511	11.86	2.644	12.28	2.247	12.91	2.080
Трајност везе	13.97	2.253	12.92	3.063	13.76	2.265	12.32	2.595	11.61	3.200

Корелациона анализа пружила је податке о степену и статистичкој значајности повезаности између перципираних социјалних подршке од стране мајке, оца, брата (сестре), најбољег пријатеља и партнера.

Статистички значајна повезаност регистрована је између фактора социјалне подршке кроз свих пет односа. Висине коефицијента указују на повезаност средњег степена међу варијаблима. Највиша корелација нађена је између перципираних социјалних подршке од стране мајке и перципираних социјалних подршке од стране брата (сестре) ($r=.66$, $p<.01$). Висине осталих коефицијената се крећу од $r=.4.2$, $p<.01$ до $r=.56$, $p<.01$ (табела 2).

Табела 2 коефицијенти корелације између перципиране социјалне подршке од стране мајке, оца, брата (сестре), најбољег пријатеља и партнера

Социјална подршка	Мајка	Отац	Брат (сестра)	Пријатељ	Партнер
Мајка	1	.492(**)	.665(**)	.455(**)	.482(**)
Отац	.492(**)	1	.540(**)	.487(**)	.421(**)
Брат (сестра)	.665(**)	.540(**)	1	.563(**)	.502(**)
Пријатељ	.455(**)	.487(**)	.563(**)	1	.511(**)
Партнер	.482(**)	.421(**)	.502(**)	.511(**)	1

** корелација је статистички значајна на нивоу $p < .01$

Корелације између перципиране негативне размене од стране мајке, оца, брата (сестре), најбољег пријатеља и партнера дате су у табели 3.

Табела 3 Коефицијенти корелације између перципиране негативне размене од стране мајке, оца, брата (сестре), најбољег пријатеља и партнера

Негативна интеракција	Мајка	Отац	Брат (сестра)	Пријатељ	Партнер
Мајка		-.289	.541(**)	.291	.170
Отац	-.289	1	-.148	.233	.343
Брат (сестра)	.541(**)	-.148	1	.124	.045
Пријатељ	.291	.233	.124		.376(**)
Партнер	.170	.343	.045	.376(**)	

** корелација је статистички значајна на нивоу $p < .01$

Перцепција негативне размене са мајком статистички значајно је повезана са перцепцијом негативне размене са братом (сестром) ($r = .541$, $p < .01$).

Перцепција негативне размене са пријатељем статистички значајно је повезана са перцепцијом негативне размене у односу са партнером ($r = .376$, $p < .01$).

T-тест за независне узорке употребљен је за тестирање значајности разлика између аритметичких средина две групе испитаника подељених по полу.

Добијене вредности т-тестова указују да разлике између аритметичких средина две групе испитаника нису статистички значајне.

Статистичка значајност разлика аритметичких средина група испитаника подељених по варијабли укљученост у партнерске односе тестирана је методом т-теста за независне узорке. Добијене вре-

дности т-тестова указују да је разлика између аритметичких средина две групе испитаника статистички значајна.

Резултати сугеришу да адолесценти који су укључени у партнерске односе у поређењу са онима који то нису, роказују већи степен пријатељства са братом (сестром) ($t=2.01$, $p<.05$). Остале разлике нису се показале статистички значајнима.

Статистичка значајност разлика аритметичких средина група испитаника подељених по варијабли *једино дете/једно од више деце* тестирана је методом т-теста за независне узорке. Добијене вредности т-тестова указују да разлике између аритметичких средина две групе испитаника нису статистички значајне.

Међутим, када смо испитали разлике између оних испитаника који имају старијег, тј. млађег брата или сестру, резултати су показали да они који имају старије браћу или сестре реферишу о већем степену инструменталне помоћи и пријатељства са њима него испитаници који одрастају са млађим братом или сестром ($t = 3.326$, $t = 2.165$, $p <.05$).

Дискусија значајнијих резултата

Добијени резултати говоре у прилог чињеници да се квалитет односа са мајком и оцем у периоду адолесценције знатно разликује. Испитаници су наводили да су највише везани за мајку и имају највише поверења у трајност и чврстину ове везе. Мајка је такође особа са којом испитаници имају најмање конфликтних ситуација и која најчешће пружа инструменталну помоћ. Очеви су се, међутим, показали као особе од којих адолесценти добијају најмање инструменталне помоћи. Степен бриге и интимности са очевима је најнижи у односу на све остале односе. Овај податак нам говори о ниском квалитету односа са оцем током адолесценције, што нам отвара питања о месту и улози оца у животу адолесцената. Многа претходна истраживања показују да очеви генерално проводе мање времена са децом од мајки, чак и кад су оба родитеља код куће, што не значи мањак способности доброг родитељства, већ да брига о детету није типичан облик њихове интеракције с децом. Пуно чешћа интеракција отац-дете подразумева физичку стимулацију и игру, посебно када је реч о дечацима. Мајка је та која је ангажована и у другим областима живота свог детета, у свакодневним искуствима и доживљајима, она је особа којој се адолесцент више поверава. Однос са мајком у адолесценцији је смеша ауторитета и сарадње, блискости и роштовања. Присни однос оца са дететом се губи када дете уђе у адолесценцију, посебно када је реч о детету супротног пола (Карог-Stanulović, 1988) То може бити уједно и једно од објашњења нашег налаза, обзиром да су испитаници женског пола преовлађивали у укупном узорку, те се стога квалитет односа са мајком показао бољим.

Однос са партнером показао се као извор јаких емоција, како позитивних, тако и негативних. Исританици реферишу највиши степен пријатељског односа са партнером, највиши степен интимности, бриге и поштовања, али и највише конфликтних ситуација и међусобног неслагања. Овај резултат у складу је са налазима других студија које извештавају о чињеници да су партнерски односи адолесцентна извор позитивних емоција, али да могу бити и јак извор стреса за младе. (Furman et al, 2002). Партнерски односи представљају централни аспект социјалног живота у адолесценцији. Са партнером се проводи највише времена, контакти су много чешћи од контаката са родитељима, братом, сестром, или чак са пријатељима (Laurson & Williams, 1997).

Партнерски односи служе адолесценту да се потврди на плану друштвених контаката. Прва хетеросексуална искуства имају за циљ експериментисање у области сексуалног понашања, стицање искуства у избору партнера, и као таква, извор су великог задовољства за адолесцента. С друге стране, мимоилажења у ономе шта се од партнера очекује доводи до честих несугласица и конфликта (Карог-Stanulović, 1988). У каснијим годинама, партнери чешће имају слична очекивања једно од другог, те се и партнерски однос квалитативно мења.

Резултати даље показују да је перцепција социјалне подршке од стране свих пет извора повезана. Фактор социјалне подршке чине скале порут афективне везаности, тражења и пружања подршке и помоћи, комуникације, интимности и бриге. Овај налаз може указивати на неку специфичну црту личности, или пак, на то да искуства стечена у једној врсти односа на неки начин обликују очекивања и понашања која ће и у другим односима обезбедити сличан квалитет. Тако нпр. неки аутори наглашавају чињеницу да афективна веза са родитељима може имати утицаја на то како ће се афективна везаност испољавати у свим осталим, будућим социјалним односима. (Bowlby, 1973)

Дакле, можемо претроставити да искуства у односу са родитељима обликују везу са браћом и сестрама, а обзиром да су ови односи у неком смислу вршњачки, може се очекивати да ће ова искуства имати утицаја и на обликовање односа са вршњацима и партнером.

Јака повезаност нађена је између перцепције негативне интеракције (фактор негативне интеракције чине скале конфликта и антагонизма) са мајком и братом (сестром), као и између перцепције негативне интеракције са пријатељем и партнером.

Односи са мајком и братом (сестром) спадају у породичне односе, и стога су углавном слични, јер можемо очекивати да унутар сваке породице ростоји неки утврђени образац комуникације и понашања. С друге стране, вршњачка пријатељства и партнерски односи су ванродични односи, стварани на бази једнакости. Кроз ове од-

носе, адолесцент се учи односима са особама једнаким по статусу и моћи, комуникацији унутар истог хијерархијског нивоа. Још једно од могућих објашњења може бити и то да се адолесценти различито понашају у конфликтним ситуацијама унутар породице и ван ње. Овај резултат је конзистентан са налазима других истраживања где су фактори социјалне подршке и негативне размене између пријатељских и партнерских односа били углавном у јакој корелацији. (Connolly, Johnson, 1996; Furman, 1999; Furman et al., 2002).

Разлике смо детектовали и у степену пријатељског односа са братом (сестром), у зависности од тога да ли је адолесцент укључен у партнерски однос. Испитаници који су у време истраживања били укључени у партнерски однос извештавали су виши степен пријатељског односа са братом или сестром. Иако не статистички значајно, ови испитаници су извештавали и о већем степену интимности и инструменталне помоћи од стране брата или сестре.

У односу на испитанике који имају млађег брата или сестру, адолесценти који имају старијег брата или сестру, реферишу о већој инструменталној помоћи и већем степену пријатељства у односу са њима.

Једно од могућих тумачења овог резултата је то да родитељи проводе мање времена са млађим дететом. Њему старији брат или сестра служи као нека врста замене за родитеље. Другим речима, млађе дете може да компензује перцирирани недостатак родитељске подршке у односу са старијим братом или сестром.

Друго могуће тумачење може бити то да, услед појачане жеље за стварањем аутономије у односу на родитеље у адолесценцији, родитељи бивају знатно измештени из емоционалног живота детета, што на неки начин појачава везу са браћом и сестрама. Адолесцент ће са њима, пре него са родитељима, делити осећања, очекујући већи степен разумевања и подршке. Овај налаз је у складу са студијама које су такође показале да адолесценти извештавају да су интимнији са својим вршњацима него са родитељима, као и да их вршњаци боље разумеју (Buhrmester, 1996; Buhrmester & Furman, 1987; Hunter, Youniss, 1982).

Закључак

Примарни циљ ове студије био је усмерен ка бољем разумевању социјалних односа у адолесценцији и веза између њих.

Резултати истраживања нам сугеришу да се перцепција квалитета односа адолесцената са мајком и оцем разликује у том смислу што је квалитет односа са мајком у свим аспектима оцењен као бољи него у односу са оцем, што нам отвара даљња питања о узроку овог феномена.

Партнерски однос се роказао као највећи извор социјалне подршке, али и негативне интеракције, што је у складу са налазима претходних истраживања, која сугеришу да су партнерски односи централни аспект социјалног живота у адолесценцији и да су, како извор позитивних емоција, тако и извор стреса за младе.

Повезаност перцепција социјалне подршке од стране свих пет испитиваних односа упућује на закључак да искуства стечена у једној врсти односа на неки начин обликују очекивања и понашања која ће и у другим односима обезбедити сличан квалитет.

Уопште узев, регистрована је сличност у перцепцији квалитета односа које можемо назвати породичнима (однос са мајком, оцем и братом, тј. сестром), што нам говори о постојању утврђеног обрасца понашања унутар породичне заједнице. С друге стране, очигледна повезаност у перцепцији негативне интеракције унутар ванпородичних односа (пријатељских и партнерских) сугерише да се адолесценсти понашају на фундаментално другачији начин у ванпородичним односима. Ови односи квалитативно другачији од породичних, јер су стварани на добровољној бази, они су реципроцитетни и симетрични јер се налазе на истом хијерархијском нивоу, те је разумљиво да је и образац понашања сличан унутар ових односа.

У сваком случају, емпиријски налази о значајној повезаности перцепција квалитета односа унутар социјалне мреже отварају неколико нових питања чије решење може бити од извесног значаја за разумевање социјалних односа у адолесценцији.

Литература

Allen, J. P., & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. In J. Cassidy, and P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 319-335). New York: The Guilford Press.

Belle, D. (1989). Studying children's social networks and social support. In: Belle, D. (Ed.), *Children's social networks and social supports*. New York: John Wiley & Sons.

Berlin, L. J., Cassidy, J. (1999). Relations among relationships: Contributions from attachment theory and research. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 688-712). New York: Guilford Press.

Berndt, T. J. (1979). Developmental changes in conformity to peers and parents. *Developmental Psychology*, 15, 606-616.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2, Separation*. New York, NY: Basic Books.

Brody, G.H., Stoneman, A., MacKinnon, C.E. (1982). Role asymmetric in interactions among school aged children, their younger siblings, and their friends. *Child Development*, 53, 1364-1370.

Brown, B. B. (1999). "You're going out with who?": Peer group influences on adolescent romantic relationships, In W. Furman, B. B. Brown, & C. Feiring (Ed.)

The Development of Romantic Relationships in Adolescence (pp. 291-329). Cambridge University Press.

Buhrmester, D. (1996). Need fulfillment, interpersonal competence and the developmental contexts of early adolescent friendship. In W. Bukowski, A. Newcomb, & W. Hartup, (Eds.), *The company they keep: Friendship in childhood and adolescence* (pp. 158-185). New York: Cambridge University Press.

Buhrmester, D., Furman, W. (1987). The development of companionship and intimacy. *Child Development*, 58, 1101-1113.

Collins, N.L., & Read, S.J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644-663.

Collins, W. A., Sroufe, L. A. (1999). Capacity for intimate relationships: A developmental construction. In W. Furman, C. Feiring, & B. B. Brown (Eds.), *Contemporary Perspectives on Adolescent Romantic Relationships* (pp. 123-147). New York: Cambridge University Press.

Connolly, J. A., Johnson, A. M. (1996). Adolescents' romantic relationships and the structure and quality of their close interpersonal ties. *Personal Relationships*, 3, 185-195.

Connolly, J., Craig, W., Goldberg, A., & Pepler, D. (1999). Conceptions of cross-sex friendships and romantic relationships in early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28 (4).

Dyk, P., Adams, G.R. (1987). The association between identity development and intimacy during adolescence: A theoretical treatise. *Journal of Adolescent Research*, 2, 223-235.

Erikson, E. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W. W. Norton.

Feeney, J.A., & Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 281-291.

Fulgini, A.J., & Eccles, J.E. (1993). Perceived parent-child relationships and early-adolescents' orientation towards peers. *Developmental Psychology*, 29, 622-632.

Furman, W. (1999). Friends and lovers: The role of peer relationships in adolescent heterosexual romantic relationships. In W. A. Collins & B. Laursen (Eds.), *Relationships as developmental contexts: Minnesota Symposium on Child Development*, Vol. 30. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Furman, W., Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child Development*, 63, 103-115.

Furman, W., Flanagan, A. (1997). The influence of earlier relationships on marriage: An attachment perspective. In W. K. Halford & H.J. Markman (Eds.), *Clinical handbook of marriage and couples interventions* (pp. 179-202). New York: John Wiley and Sons.

Furman, W., Shaffer, L. (2003). The role of romantic relationships in adolescent development. In P. Florsheim (Ed.), *Adolescent romantic relations and sexual behavior: Theory, research, and practical implications*. Mahwah, NJ: Erlbaum Associates.

Furman, W., Simon, V. (1999). Cognitive representations of romantic relationships. In W. Furman, B.B. Brown, & C. Feiring (Eds.), *The development of romantic relationships in adolescence* (pp. 75-98). NY: Cambridge University Press.

Furman, W., Simon, V. A., Shaffer, L., Bouchey, H. A. (2002). Adolescents' working models and styles for relationships with parents, friends, and romantic partners. *Child Development*, 73, 241-255.

Gray, M. R., Steinberg, L. (1999). Unpacking authoritative parenting: Reassessing a multidimensional construct. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 574-587.

Grotevant, H. D., Cooper, C. R. (1986). Individuation in family relationships: A perspective on individual differences in the development of identity and role-taking skill in adolescence. *Human Development*, 29, 82-100.

Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.

Hunter, F. T., Youniss, J. (1982). Changes in functions of three relations during adolescence. *Developmental Psychology*, 18, 806-811.

Kapor-Stanulović, N. (1988). *Na putu ka odraslosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Laursen, B., Williams, V. A. (1997). Perceptions of interdependence and closeness in family and peer relationships among adolescents with and without romantic partners. In S. Shulman & W. Andrew Collins (Eds), *Romantic relationships in adolescence: Developmental perspectives: New directions for child development* (pp. 3-20). San Francisco: Jossey-Bass.

Lieberman, M., Doyle, A. B., Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70, 202-213.

Lutkenhaus, P., Grossmann, K.E., Grossmann, K. (1985). Infant-mother attachment at twelve months and style of interaction with stranger at age of three years. *Child Development*, 56, 1538-1542.

Lytton, H. (1980). *Parent-child interaction: The socialization process observed in twin and singleton families*. New York: Plenum.

Maccoby, E. (1988). Gender as a social category. *Developmental Psychology*, 24, 755-765.

Maccoby, E. E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American Psychologist*, 45, 513-520.

Main, M., Kaplan, N., Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood and adulthood: A move to the level of representation. In: Bretherton, I., Waters, E. (Eds.), *Growing points of attachment theory and reserach. Monographs of the Society for Reserach in Child Development*, 50, 1-2, 65-106.

Montemayor, R. (1983). Parents and adolescents in conflict: All families some of the time and some families most of the time. *Journal of Early Adolescence*, 3, 83-103.

Shulman, S., Levy-Shiff, R., Kedem, P., & Alon, E. (1997). Intimate relationships among adolescent romantic partners and same-sex friends: individual and systematic perspectives. In S. Shulman & A.W. Collins' (Eds.), *New Directions in Child Development. Romantic Relationships in Adolescence: Developmental Perspectives* 78, pp. 37-52.

Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. A. (1999). One social world: The integrated development of parent-child and peer relationships. In W.A. Collins & B. Laursen (Eds.), *Relationships as developmental contexts: The 30th Minnesota Symposia on Child Development* (pp. 241-261). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Sroufe, L.A., Schor, E., Motti, E., Lawroski, N., LaFreniere, P. (1984). The role of affect in emerging social competence. In: Izard, C., Kagan, J., Zajonc, R. (Eds), *Emotion, cognition and behavior*. New York: Cambridge University Press.

Steinberg, L. (1990). Autonomy, conflict, and harmony in the family relationship. In S. S. Feldman & G. R. Elliott (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (pp. 255-276). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Youniss, J. (1980). *Parents and peers in social development*. Chicago: The University of Chicago Press.

Youniss, J., Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers, and friends*. Chicago: University of Chicago Press.

Jelica Petrović, Novi Sad

PERCEPTION OF QUALITY OF SOCIAL RELATIONSHIPS IN ADOLESCENCE

Summary

One of the most important characteristic of the adolescence period is changes within social networks. These changes include: changes in quality of parent-child relationships, gradual replacement of peers as an important source of influence, and development of romantic relationships.

The main goal of this study was to explore adolescents' perception of quality of relationships with a mother, a father, a sibling, a best friend and a romantic partner.

Results present romantic partners as a greatest source of social support, but also as of negative interchanges. Adolescents' perceptions of social support were found to be related across all five studied relationships. The links between the perceptions of negative interactions were found within the out-of-family relations (both friendship and partnership relations).

Key Words: Adolescence, Perception of the Quality of Social Relationships, Family Relations, Peer Relations, Romantic Relations